

Помаранчева революція: розкол суспільства чи пошук національної ідеї

Президентські вибори 2004 р. в Україні знаменувалися, крім Помаранчевої революції, акцентуванням уваги на проблемі розколу по лінії Схід–Захід. Все ж частина українських дослідників заперечує цей розкол і стверджує, що поділ України під час революції не міг бути за територіальним чи етнічним принципом.

Так, дослідник виборчих процесів С.Рябов вважав, що інтерпретація Помаранчевої революції як конфлікту між регіонами України є підміною справжньої причини політичної кризи її видимим проявом. На його думку, відмінність між Сходом і Заходом, Півднем та Північчю України є умовною, вона не роз'єднує людей, а навпаки дозволяє їм відчутти своєрідність кожного. Вчений вважає, що причина кризи—не в різноманітності регіонів, а в конфлікті по лінії “законність і порядок”—“сваволя та беззаконня”. Про це свідчить і той факт, що порушення виборчих процедур і фальсифікації результатів під дією місцевої влади чинилися по всій Україні.

Сепаратистські спалахи в умовах Помаранчевої революції у 2004 р. виникли, на думку Л.Бевзенка, як конкурентне міфологічне середовище щодо до головного міфу Майдану про викрадену Правду, Свободу, Рівність, Демократію. Він вважає, що втраченою здавалася регіональна гідність, люди почали усвідомлювати себе “другим сортом” і повстали проти цього.

У свою чергу в російських виданнях поширювалася думка, що в результаті президентських виборів 2004 р. в Україні відбулася етнічна самоідентифікація і розкол населення на українців і росіян. Оригінальну концепцію розколу України було подано в лютому 2005 р. Д.Юр'євим в російській “Літературній газеті”. Зокрема, він стверджував, що в якості суспільної свідомості Україна розколота на тих, хто зберігає “імперську свідомість” і тих, кому ближча “колоніальна свідомість”.

Автор вважає, що і СРСР і Росія були імперіями без колоній, а тому імперська свідомість властива і київській номенклатурі, і донецьким “тегемонам-шахтарям”, і дніпропетровським ракетобудівникам. Натомість, на його думку, західняки-галичани віками переходили з-під одного колоніального контролю до іншого. У зв'язку з цим, вважає Д.Юр'єв, жителі Сходу і Півдня України готові до самостійної гри в світовій політиці, а галичани виступають за європейський вибір в його специфічному ультраглобалістському колоніальному варіанті.

Автор статті ставить перед собою завдання визначити, чи зумовила революція посилення регіональних розбіжностей, чи, навпаки, створила прецедент формування української національної ідеї, яка об'єднає нарешті населення України.

Відзначимо, що дестабілізація ситуації в країні, яка супроводжувала сепаратистські дії керівництва південно-східних регіонів України, засуджувалася населенням України. Українське суспільство виступало також проти створення штучних економічних криз “на глиняних ногах”, які ініціювалися певними політичними силами в умовах Помаранчевої революції.

Штучність, ініційованого прихильниками В.Януковича, розколу підтверджується опитуваннями громадської думки. Так, опитування, проведені газетою “День” 30 листопада 2004 р. засвідчили, що громадяни України усвідомлювали відсутність серйозних підстав для сепаратизму і штучність його ініціювання. 34,46% опитаних вважали сепаратизм в Україні політтехнологією з метою шантажу; 22,3%—вимушеною необхідністю прихильників В.Януковича; 25,42%—бажанням місцевої влади захистити свої посади і свій бізнес, а 12,43% опитаних—результатом зовнішнього впливу.

Крім того, сама Партія регіонів проголошувала сепаратистські гасла тільки задля тиску на помаранчевих (Сіверськодонецький з'їзд 2004 р., парад “регіональних мов” в 2006 р., Сіверськодонецький з'їзд 2007 р.). Однак економічні інтереси спонсорів партії (на зразок п. Р.Ахметова) ніяк не співпадають з прагненнями сепаратистів.

Проте, якщо на початку виборчих перегонів 2004 р. підтримка В.Януковича населенням здійснювалася значною мірою завдяки адміністративному тиску, то ідеї державного статусу для російської мови і зближення з Росією “розбудили” електорат південно-східних регіонів і створили широку соціальну підтримку Партії регіонів і В.Януковичу.

Дії прихильників В.Януковича актуалізували проросійські гасла, спровокували активність трансляторів російської державної ідеології (ПСПУ Н.Вітренко, “Русский блок”), приспаних Л.Кучмою дезінтеграційних рухів на Сході та Півдні України. На думку відомого вченого С.Тарана, фактично відбулося ембріональне зародження етнічної ідентичності, яка була заснована на символах.

Ситуація з єдністю України ускладнюється також продовженням в країні повзучої русифікації. На жаль, сьогодні вона через недоліки влади носить значною мірою уже не штучний, а природний характер. В даному сенсі важливо, щоб пропаговані гасла не стали частиною регіональної ментальності східних і південних регіонів.

У дезінтеграційні процеси в 2004 р. втручалися і окремі політичні сили інших країн. Так, зацікавлення Росії у федералізації України найяскравіше розкрив відомий російський

радикальний політик К.Затулін. Зокрема, він уже в лютому 2005 р. зазначав: “Насправді саме федералізація України, а зовсім не персональний прихід того чи іншого кандидата, навіть Януковича, в президенти є для Росії одною з головних гарантій збереження України в орбіті особливих відносин з Росією. Чи, як мінімум, недопущення консолідації України з допомогою ворожих Росії зовнішніх сил і перетворення її таким чином в реального конкурента Росії в СНД, руйнівника зусиль по її відродженню”.

Водночас Помаранчева революція і постпомаранчевий період сприяли закріпленню в свідомості більшості громадян України зацікавленості в європейській перспективі. З початком президентства В.Ющенка була висунута ідея, що інтеграція в ЄС має стати загальнонаціональною ідеєю, яка об’єднає всі регіони України. З оцінкою, що європейська інтеграція є стратегічним курсом України і “наша національна ідея—Україна європейська, з ліберальними цінностями, з людськими свободами та правами” погодилося під час опитування Центру Разумкова у березні 2007 р. 62,5% експертів. Не підтримувало цю позицію чверть опитаних.

Помаранчева революція також виявила, що в українському суспільстві формується нова свідомість—демократична свідомість росіян і/чи російськомовних, які почуваються повноцінними і повноправними громадянами України. Вони чудово знають, що в демократичній Україні ніхто не примушуватиме їх відмовитися від російської мови вдома, чи на вулиці, чи на робочому місці. Але саме ця категорія українських громадян, як правило, чудово знає українську мову і послуговується нею, коли це необхідно.

Підсумовуючи, зазначимо, що євроінтеграційні дії можуть стати об’єднуючим чинником для регіонів України. У свою чергу інтеграція в Європу знизить впливи Росії на південно-східні області і дозволить російськомовним регіонам відчувати себе комфортно в рамках “Європи регіонів”. Перспективи подальших досліджень автор вбачає в детальному аналізі дезінтеграційних ризиків і перспектив досягнення країною соборності.